

ENTORN DE *THE BLANK SLATE* , DE STEVEN PINKER

(PUBLICADO EN LA REVISTA *MÈTODE DE LA UVEG*, FEBRER 2004, PÁGS. 104-105)

The blank slate

Steven Pinker

Viking, 2002, 509 pp.

Hi ha una naturalesa humana innata, de caràcter biològic, o és adquirida? Amb tota probabilitat la seua opinió estarà inclosa en alguna de les següents quatre possibilitats, no totes excloents entre si. La primera suposa que, en nàixer, la ment dels éssers humans és una *tabula rasa* (expressió que dona peu al títol) sobre la qual en els primers anys es pot escriure tot el que determinarà la seua vida adulta. Aquesta visió es remunta als estoics grecs i a sant Tomàs d'Aquino; John Locke la va utilitzar per criticar l'aristocràcia, que no podria justificar privilegis innats si les ments de nobles i plebeus començaren igualment buides. La segona és la teoria rousseauiana del "noble salvatge": els éssers humans som naturalment bons (justos i benèfics, com obligava a ser-ho l'art. 6 de la Constitució de 1812, *La Pepa*) fins que la societat ens corromp. La tercera és la de "l'esperit que controla la màquina", segons la qual som portadors d'una ànima que governa el nostre cos i que pren decisions amb independència dels processos biològics que el regeixen. Finalment, potser pense vosté que, biològicament parlant, hi ha una naturalesa humana, en part determinada genèticament, i que –per esmentar només una conseqüència d'aquest punt de vista– en un hipotètic trasplantament de cervell seria millor ser donant que receptor.

L'existència d'aquesta naturalesa humana biològica és la tesi de Steven Pinker, professor de psicologia de l'Institut Tecnològic de Massachussets, el famós MIT, autor de *How the mind works*, i membre del fòrum de debat EDGE. *The blank slate* és ple de sòlids arguments que rebaten els qui es resisteixen a acceptar aquesta existència per raons diverses, perquè l'origen de la condició humana és una qüestió fonamental per a múltiples aspectes de la nostra vida. Per exemple, els pares que estiguen convençuts que la ment del xiquet és una *tabula rasa* es culparan sense remei si els seus fills no aconsegueixen les metes proposades, perquè això provaria que han estat incapaços d'educar-los degudament (que també pot ser cert). La hipòtesi de *tabula rasa* té també conseqüències polítiques, i ha resultat molt útil a tots els règims totalitaris: no és casualitat que la genètica evolutiva estiguera prohibida durant l'estalinisme, i tant la dita de Mao "els millors poemes s'escriuen en un llibre en blanc" com les al·lusions a l'"home nou" del règim hitlerià tenen tot tipus de connotacions sinistres.

Els partidaris del noble salvatge tendiran a culpar la societat de tota conducta delictiva: "tots som culpables" és la frase políticament correcta d'aquest grup. Acusant la societat, que per no posseir personalitat jurídica no respon davant cap tribunal, s'elimina tota responsabilitat personal sense que ningú l'adquirezca al seu lloc, la qual cosa facilita que, a vegades, els criminals semblen tenir més drets que les seues víctimes. Fins i tot la intencionalitat de les penes pot tenir un caràcter diferent segons la visió que es tinga del mateix delinqüent. Així, el dret anglosaxó, potser menys optimista, confereix a les penes un major caràcter d'escarment i càstig que l'espanyol. La tesi del noble salvatge té també

importants i nocives conseqüències per a l'educació, perquè suposa que un xiquet progressarà per si mateix si no se li desvia del seu curs. Així, en una escola de tipus Summerhill no ha d'haver-hi exàmens, notes ni programes d'estudi; els nens han de ser lliures d'anar a classe o no. Aquest punt de vista ignora una obvietat: que l'educació té per objecte proporcionar al cervell els coneixements que necessita i que no posseeix inicialment. L'evolució ha gravat en la nostra ment recursos que ens indiquen, sense necessitat d'estudi, quan hem de menjar o protegir-nos del fred i, fins i tot, que ens permeten aprendre a parlar amb certa facilitat. Però sense aprenentatge previ no podem escriure i, menys encara, arribar a ser advocades o neurocirurgians. L'educació està, precisament, per a compensar les mancances del nostre cervell davant situacions per a les que no estem inicialment preparats. Així doncs, tota pedagogia hauria d'estar destinada a resoldre aquest problema de la manera més eficaç i equilibrada; ignorar aquesta realitat pot resultar popular ("els exàmens són traumes innecessaris", etc), però és perjudicial per al xiquet. A vegades pense que *l'Origen de les espècies* hauria de ser lectura obligada de tota autoritat educativa, com les matemàtiques ho són per als enginyers.

L'empirisme de la *tabula rasa*, el romanticisme del noble salvatge i el dualisme de l'esperit que governa la màquina tenen, doncs, serioses implicacions de tota mena, i per això molts dels seus defensors han estat crítics amb els estudis científics que contradiuen aquestes creences. I és que és molt el que hi ha en joc: les seues actituds, i en més d'un cas els seus excessos, deixarien de tenir justificació possible, si és que alguna vegada en van tenir. Per això els descobriments sobre la naturalesa humana són rebuts amb recel: a vegades es pensa que ataquen ideals de progrés (tal com l'entenen, és clar, els seus defensors) o, en altres, que ens roben part del nostre ésser més íntim. No en va Dostoievski, en la que potser és la millor novel·la des de *El Quixot*, fa afirmar a Dmitri Karamazov (en 1880!), quan conclou que pensa com a resultat de l'activitat nerviosa del seu cervell, que "sent perdre Déu". O, com va afirmar Kasparov després de perdre als escacs enfront del Big 'Blue' d'IBM: "Açò és la fi de la humanitat."

La negativa a reconèixer l'existència d'una naturalesa humana biològica, innata, em recorda l'oposició d'alguns filòsofs postmoderns a la ciència. En ambdós casos hi ha un intent de reservar parcel·les protegides, sobre les quals la ciència no ha d'investigar i, si ho fa, no ha d'extraure conclusions. En el cas que ens ocupa hi ha hagut també algun científic que ha adoptat una posició excessivament doctrinària. El recentment mort S. J. Gould (millor divulgador que paleontòleg) i el genetista R. Lewontin, per exemple, han estat extraordinàriament crítics amb R. Dawkins i amb la Sociobiologia d'E O. Wilson, un intent seriós, encara que no definitiu, d'estudiar les bases biològiques del comportament social. La qüestió més sospitosa és el caràcter personal i apriorístic dels seus atacs, que deixa entreveure motius i lleialtats ideològiques més que raons científiques. Però, com sosté Wilson en *Consilience*, la unitat del coneixement (a la qual al·ludeix l'antic mot anglès del títol) no admet fronteres. La realitat, per la seua banda, és tossuda, i el llibre de Pinker, que tracta de reconduir el debat sobre la naturalesa humana al camp de la racionalitat i la moderació, ho il·lustra àmpliament. Per exemple, els famosos estudis de l'antropòloga Margaret Mead sobre els aborígens de Nova Guinea i Samoa, en el seu dia pilars de la tesi del noble salvatge, han hagut de ser substancialment revisats; la ment no és el *white paper* de Locke, sinó producte de l'evolució, etc. Curiosament, aquest fet va separar finalment

Darwin i Wallace, qui en els seus últims anys es va dedicar a l'espiritisme i a tractar de comunicar-se amb els difunts. Trist final per a un científic tan generós i excepcional.

L'estructura de la ment és comuna a tots els éssers humans, amb independència de raça i cultura, com ho mostra l'existència d'universals humans com la gramàtica universal de Chomsky: tots som allò que parlem, i tots ho fem, essencialment, de la mateixa manera. Pinker reconeix la influència de Chomsky però, contràriament a aquest i a Gould, considera que el llenguatge és un instint, producte –també– de l'adaptació evolutiva. Per la seua banda, la psicologia evolutiva és cada vegada més important: al contrari que la psicoanàlisi freudiana, és refutable en el sentit Popper i, per tant, contrastable científicament. I és que, per exemple, resulta difícil comprovar la validesa del complex d'Èdip, però és molt senzill confirmar que els rostres simètrics resulten sexualment més atractius que els que no ho són.

Una important idea que subjau en el llibre de Pinker és que la ciència no pot proporcionar normes ètiques. L'ètica es basa en valors humans i aquests no poden ser dictats per la ciència, encara que aquesta pot contribuir a explicar-ne l'origen. És cert que els gens determinen l'existència del cervell, que al seu torn estimula el desig sexual i, després, l'amor als fills. Però la propagació resultant del gen egoista, per usar la terminologia de Dawkins, és només una metàfora; els gens no posseeixen cap impuls específic de supervivència, la qual cosa deixa espai lliure per a una moral no governada per ells i compatible amb l'origen biològic de la naturalesa humana. No obstant això, ignorar aquest origen és rebutjar el que som i posar-nos a l'abast de qualsevol ideologia reconfortant. Coneix-te tu mateix, deia el famós mandat del temple d'Apol·lo a Delfos. Per a això haurem d'acceptar que el nostre cervell és un òrgan biològic i no una aristotèlica finestra oberta al món exterior i que, potser, hi ha veritats literalment inconcebibles i realitats que no podrem abraçar mai. Però tot ésser humà que es pree hauria de conèixer les seues pròpies limitacions.

En resum, l'assaig de Pinker constitueix un llibre amè, desapassionat i erudit (inclou unes mil referències), en un camp on escasseja el pensament lúcid i sense prejuís. La lectura d'aquest llibre no deixarà indiferent i serà una autèntica delícia per a les ments curioses i, en particular, per a les –per ara– políticament incorrectes.

José A. de Azcárraga
Catedràtic de Física Teòrica
<http://www.uv.es/~azcarrag>